

УДК
371.621+371.63
+727.1.054.3 :
72.035

DOI: 10.30857/
2617-0272.2019.1.9.

КОСЕНКО Д. Ю.
Київський національний університет технологій та дизайну

ПРОСТОРОВА ОРГАНІЗАЦІЯ КЛАСУ ТА ШКІЛЬНЕ МЕБЛЮВАННЯ КІНЦЯ XVIII – МЕЖІ XX СТОРІЧЧЯ

Мета. Виявлення особливостей організації та меблювання навчального простору школи у період кінця XVIII – межі XX ст.

Методика дослідження базується на історико-культурному методі. Джерельною базою є твори образотворчого мистецтва, наукова та технічна література досліджуваного періоду, матеріальні пам'ятки.

Результати. У середині XVIII ст. з започаткуванням в Європі державних систем загальної шкільної освіти змінюються форми та методи організації навчальної роботи та, відповідно, підходи до організації простору класу. Виникає та поступово розповсюджується стаціонарна рядно-фронтальна організація навчального простору, що домінує протягом усього досліджуваного періоду. Лише на межі XX ст. цей підхід зазнає критики з боку педагогів-реформаторів, розпочинаються пошуки альтернативних підходів. Таким чином, кінець XVIII – межу XX ст. можна розглядати як окремий період в розвитку організації навчального простору. В цьому періоді можна виділити два етапи. Початковий етап відрізняється утилітарним підходом до організації простору, меблевої комплектації та формоутворення меблів. Орієнтовно з 1840-х у США та 1860-х років у Європі розпочинається новий етап розвитку навчального простору школи, що характеризується науково-гігієнічним підходом. На цьому етапі також виникає промислове виробництво шкільних меблів, у меблевому формоутворенні починають відігравати певну роль естетичні чинники.

Наукова новизна. Розвиток просторової організації шкільних класів кінця XVIII – межі XX ст. вперше розглядається як окремий період розвитку навчального простору. На основі виявлення характерних рис шкільного меблювання та організації простору класу уточнено часові межі зазначеного періоду. Виявлено та охарактеризовано етапи розвитку шкільного меблювання в межах досліджуваного періоду.

Практична значущість. Детальна характеристика одного з періодів розвитку навчального простору школи є внеском у формування цілісної картини освітнього дизайну як історико-культурного феномену. Розуміння закономірностей історичного розвитку навчального простору має практичне значення для концептуалізації та прогнозування тенденцій сучасного освітнього дизайну.

Ключові слова: навчальний простір, меблювання школи, рядно-фронтальна організація класу, XIX сторіччя.

Вступ. З середини XVIII ст. європейські держави (в першу чергу Пруссія, [2]) розпочинають створення державних систем загальної обов'язкової шкільної освіти. Вимога максимального охоплення

дітей початковою освітою приводить до уніфікації освітніх програм, методів та форм навчальної роботи. Основною формою роботи в класі стає фронтальна (робота вчителя одночасно з цілим класом над

одним завданням). У порівнянні з попереднім періодом, коли учні працювали переважно індивідуально, отримуючи від вчителя окремі завдання та персонально звітуючи про їх виконання, фронтальне навчання дозволило ефективніше використовувати робочий час вчителя, збільшити кількість учнів на одного педагога – а це було важливим також з огляду на недостатню кількість кваліфікованих вчителів.

Відповідно до зміни форм та методів роботи, змінюється просторова організація та облаштування шкільних класів [15]. Школа з індивідуальним навчанням, характерна для XIII–XVII ст., мала спонтанну просторову організацію та облаштовувалась неспеціалізованими побутовими меблями. Для забезпечення роботи вчителя одночасно з цілим класом така організація простору вже є непридатною. Для того, щоб вчитель міг презентувати навчальний матеріал для всього класу, контролювати хід та результати виконання завдань, робочі місця учнів слід орієнтувати в одному напрямку, в бік вчителя.

Таким чином виникає рядно-фронтальна організація простору класу, а побутові меблі (широкі обідні столи, при яких учні сиділи на лавах з обох боків) замінюються спеціалізованими навчальними столами з одnobічним розміщенням учнів. Така просторова організація та меблювання шкільних класів, що були інноваційними для XVIII ст., розвивались протягом усього XIX ст., і лише у 1910-і роки почали зазнавати критики та поступово витіснялись новими концепціями.

Характеристика цього періоду розвитку шкільного меблювання є важливою з погляду як виявлення інноваційних рис, що визначають меблювання школи і по сьогодні, так і недоліків такого підходу, що свого часу

викликали критику та врешті призвели до поступової відмови від стаціонарної рядно-фронтальної організації класу.

Аналіз попередніх досліджень.

Історія шкільного меблювання не є широко та ґрунтовно дослідженою. Окремі роботи зарубіжних авторів присвячено розвитку учнівських меблів (парт, столів, стільців) в окремих країнах та у певні періоди. Наприклад, М. Moreno Martinez [20] досліджує розвиток шкільних меблів в Іспанії на межі XIX–XX ст., Herman et al. [13] – в той саме період у Бельгії. Широкий огляд історії меблювання школи у каталозі Шкільного музею компанії VS Vereinigte Spezialmöbelfabriken [21] охоплює період промислового виробництва учнівських меблів з кінця XIX ст. по сучасність, переважно на матеріалі Західної Європи. Систематична періодизація розвитку шкільних меблів зазначеними авторами не запропонована, навіть в останній зі згаданих робіт періодизація має скоріше публіцистичний характер. Крім того, відомі дослідження не дають уявлення про розвиток шкільних меблів на території України, хоча відомо, що такий розвиток відбувався в загальноєвропейському контексті.

Постановка завдання.

Огляд літератури свідчить, що сучасна наука не має цілісної концепції розвитку просторової організації та меблювання навчальних приміщень. Етапи розвитку навчального простору намічені орієнтовно, характерні особливості цих етапів систематично не описані.

Така ситуація, між іншим, не дозволяє повною мірою охарактеризувати сучасний стан та тенденції розвитку меблів для закладів освіти, розробляти та впроваджувати рекомендації щодо удосконалення їх дизайну, асортименту тощо. Таким чином, питання історичної періодизації розвитку шкільного меблювання, виявлення характерних рис

того чи іншого періоду має як історико-теоретичне, так і прикладне значення. Метою цієї статті є характеристика особливостей організації та меблювання навчального простору школи у період кінця XVIII – межі XX ст., що є окремим періодом у розвитку навчального простору.

Результати дослідження. Для характеристики розвитку шкільних меблів у XVIII–XX ст. було опрацьовано великий масив першоджерел, що включає: твори образотворчого мистецтва, документальну фотографію, зображення експонатів музейних та приватних зібрань, спеціальну (наукову та технічну) літературу відповідного періоду, патенти, рекламні матеріали тощо. Територіально дослідження обмежено країнами Євроатлантичного регіону, в першу чергу Німеччиною, Російською імперією, США, із залученням окремих матеріалів з інших країн регіону.

Період стаціонарного рядно-фронтального облаштування шкільних класів спеціалізованими меблями розпочинається орієнтовно у середині XVIII ст., із становленням державних систем загальної шкільної освіти. Цей період триває принаймні до початку XX ст.; в його межах може бути виділено кілька етапів, що відрізняються в першу чергу підходами до функціонального формотворення учнівських меблів.

На першому етапі меблювання класів має скоріше утилітарно-емпіричний характер, організація простору класу та параметри меблів враховують лише необхідність розміщення певної кількості учнів та забезпечення для них мінімальних зручностей для роботи. Як приклад можна навести типові проекти народних шкіл баварського архітектора Густава Форера [22]. Ці будівлі, як правило, мають одне навчальне приміщення. На планах ясно позначені ряди учнівських місць, зорієнтованих у бік вчителя; місце вчителя

також обладнується спеціальними меблями на зразок столу чи кафедри (рис. 1). Цей стіл можна бачити на проектному розрізі; на тому ж розрізі схематично зображено також і учнівське меблювання (довгі столи з лавами), і демонстраційний матеріал – таблиці чи дошки за спиною вчителя. Іншого меблювання чи обладнання в класі проектом не передбачено; втім, слід зважати на схематичність зображення меблів у такому масштабі.

Зображення характерного шкільного меблювання першої половини XIX ст. можна бачити на численних творах образотворчого мистецтва того часу (рис. 2, 3). Збережені екземпляри довгих учнівських столів та лав знаходяться у багатьох музеях Європи. Наприклад, саме такими меблями обладнані експозиції «Школа» в усіх державних музеях народної архітектури та побуту України (Київ, Львів, Ужгород, Чернівці, Переяслав-Хмельницький; рис. 4).

Подібне меблювання навчальних приміщень шкіл епізодично зустрічається ще у XVII ст. [17], але систематичне облаштування шкільних класів за рядно-фронтальним принципом, вочевидь, слід пов'язувати саме з розвитком державної загально-обов'язкової шкільної освіти. Втім, заміна побутових столів спеціальними учнівськими відбувалась не так швидко.

Скажімо, Moreno Martinez [20] вказує, що ще у 1838 році в Іспанії видавались рекомендації щодо непридатності для школи широких столів з двобічним розміщенням учнів. В цей період учнівський стіл набуває похилої поверхні, що інколи доповнюється вузькою горизонтальною ділянкою для розміщення чорнильниці. Лави не облаштовуються спинними опорами. У багатьох випадках столи та лави конструктивно пов'язуються між собою на рівні підлоги, що запобігає перекиданню виробів.

Один стіл з лавою призначено орієнтовно для 5–8 учнів, але фактично їхня

кількість, вочевидь, була набагато більшою. Такі меблі певним чином нагадують меблювання церковних приміщень у західній традиції; подібні виробі можна бачити на зображеннях університетських класів ще за часів пізнього середньовіччя. Але попри таку подібність, комбіновані столи з лавами, що з'являються в масовій початковій та середній школі у досліджуваній період, безперечно є спеціалізованим меблюванням, призначеним саме для використання у школах.

Варто окремо відзначити організацію та меблювання класу в Белл-Ланкастерських школах (відомі також як «школи взаємного навчання», [16]).

Ця оригінальна педагогічна технологія виникає в Англійській Індії на початку XIX ст., швидко розповсюджується як Європою (включаючи Російську імперію, [6]), так і Сполученими Штатами, але до середини XIX ст. майже виходить з ужитку. Ланкастерська школа є чи не першим прикладом послідовно та системно спроектованого освітнього простору (рис. 5), що безумовно справив вплив на розвиток інших тогочасних педагогічних систем. Метою Ланкастерської школи було забезпечення початковою освітою максимально можливої кількості учнів за умов нестачі вчителів; для цього учні працювали невеликими групами з 8 осіб під керівництвом старшого учня.

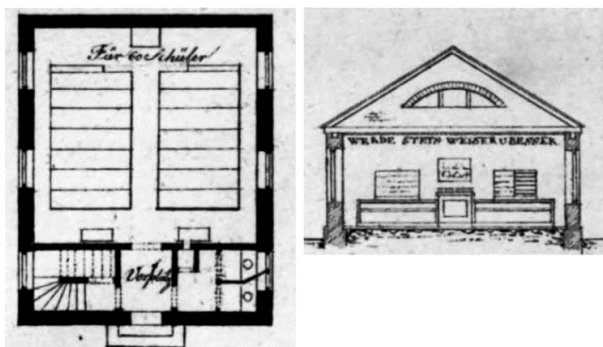

Рис. 1. Густав Форер. Типовий проект будівлі народної школи. План та розріз. 1821

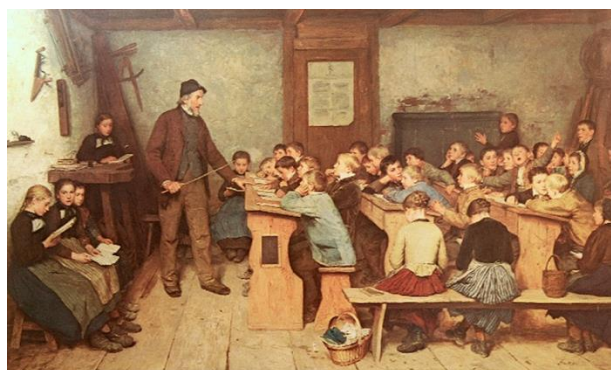

Рис. 2. Альберт Анкер. Сільська школа у 1848 році (1896 р.)

Рис. 3. Якоб Таанман. «Коли вчитель відвернувся» (близько 1900 р.)

Рис. 4. Школа с. Бусовисько, 1880 р. Музей народної архітектури та побуту ім. К. Шептицького, м. Львів. Фото zik.ua

Завдяки цьому кількість учнів на одного вчителя могла сягати тисячі. Для кожної учнівської групи в класі передбачався один довгий стіл з такою ж лавою (або навіть один стіл на дві групи) та спеціально облаштована зона для рецитації

біля стіни класу (так зване «півколо»). Місце вчителя розташовувалось перед класом на підвищенні, що дозволяло йому бачити всіх учнів одночасно; рекомендувалось також влаштувати нахил підлоги в бік вчителя.

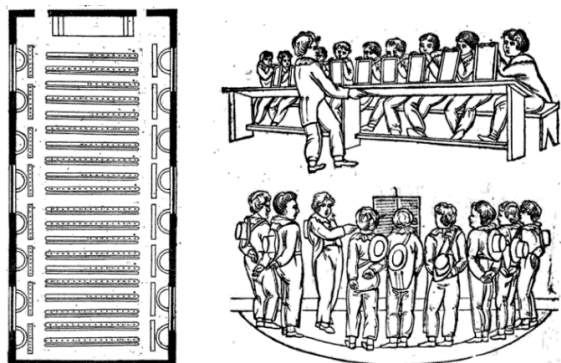

Рис. 5. Планування та меблювання класу та організація навчальної роботи у школах Ланкастера (1821 р.)

Учніські меблі кінця XVIII – початку XIX ст., як правило, не враховували антропометрію дитини, мали надмірну для учнів висоту. Це підтверджується як відомими зображеннями, так і, скажімо, свідченням американського просвітника Гораса Манна. Відвідавши Європу у 1838 році, він був неприємно здивований цим фактом та з сумною іронією зауважував: «... приміщення є дуже маленькими в усіх помірах, окрім відстані між ногами учнів та підлогою ... можна припустити, що якби одна з цих низьких кімнат з надзвичайно високими сидіннями якимось дивом збереглася протягом тисячі років, та була б виставлена на публіку, як для нас виставлено руїни Помпеїв та Геркуланума, антиквари далеких прийдешніх часів вважали б, спостерігаючи низьку стелю та велику відстань між сидінням та підлогою, що діти їхніх предків були расою потвор, велетні з одного боку, та пігмеї з іншого» [18, с. 238].

Меблювання навчальних приміщень за таким типом було у вжитку принаймні до початку XX ст. і навіть зазнавало певних вдосконалень. Скажімо, у 1870-ті роки

російський земський діяч Микола Корф, розробляючи типовий проект земської школи [4], визначає також її меблеву комплектацію (рис. 6). За проектом Корфа, в класі розміщуються учнівські місця, стіл учителя, за його спиною – книжкова шафа, поруч – лави для відвідувачів. Мобільні класні дошки розташовуються у кутках кімнати, а навпроти, за спинами учнів – годинник. Конструкцію учнівських меблів – довгих столів на 4–5 учнів, комбінованих з лавами – Корф пропонує вдосконалити, втім, не змінюючи сам принцип організації робочих місць учнів (рис. 7).

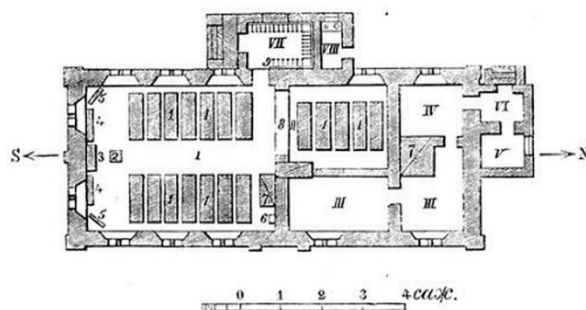

Рис. 6. Корф М. План шкільної будівлі (1879 р.)

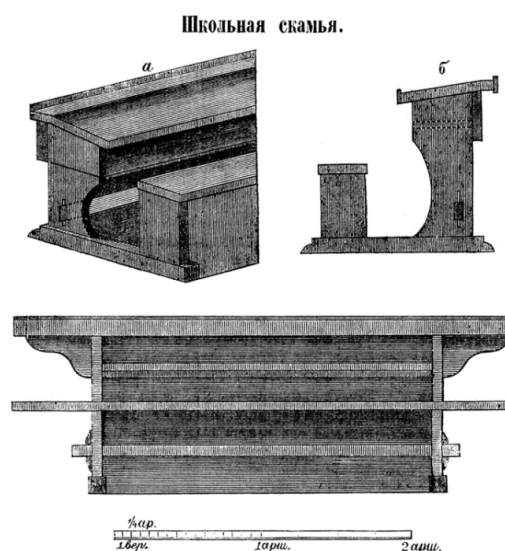

Рис. 7. Корф М. Шкільна лави (1879 р.)

Меблювання навчальних приміщень довгими столами та лавами «церковного» типу подекуди залишається у вжитку до початку XX ст. У доповіді про розробку парт для Першої Київської гімназії [3] фотографії

довгих столів та лав наводяться в якості прикладу наявних меблів, що підлягають заміні новою моделлю. За даними Moreno Martinez [20], в Іспанії систематична заміна таких меблів розпочалась лише у 1920-ті роки. Herman et al. [13] з подивом повідомляють, що подібні вироби презентувались в експозиції Всесвітньої виставки у Брюсселі у 1897 році як приклад «сучасного» шкільного облаштування. Але ще у 1840-і роки у Сполучених Штатах Америки, в першу чергу в Новій Англії, розпочинається новий етап у розвитку рядно-фронтального меблювання класів.

Головною відмінністю американського підходу до меблювання навчальних приміщень у XIX ст. є використання двомісних, а потім і одномісних учнівських столів, розроблених на основі антропометричних параметрів учнів. Численні приклади таких меблів наведено у роботі Генрі Барнарда «School Architecture» [9], що протягом 1830–60-х років зазнала кілька перевидань (рис. 8).

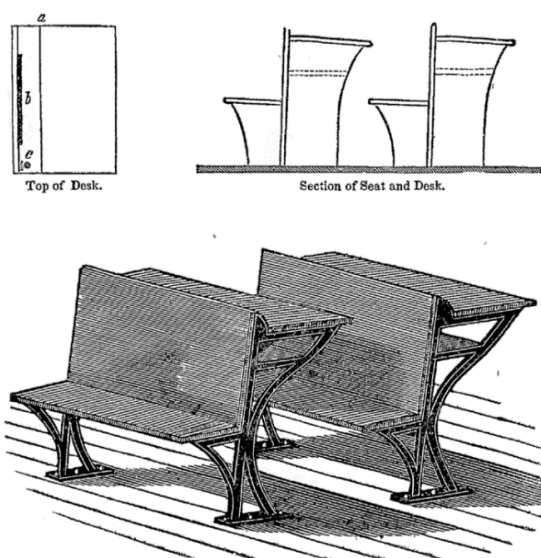

Рис. 8. Приклади американських учнівських меблів за Г. Барнардом (1850 р.)

Робота Г. Барнарда є прикладом системного підходу тогочасних школознавців до проектування та обладнання шкіл. В книзі розглядаються чи

не усі питання проектування школи: розташування ділянки у населеному пункті, благоустрій території, архітектура будівель, санітарна техніка, меблювання, комплектація навчальними посібниками тощо. Серед предметів шкільного меблювання Г. Барнард розглядає учнівські та вчительські столи, а також класні дошки (мобільні та стаціонарні настінні), шафи для книжок та навчального приладдя. Барнард Г. окремо звертає увагу на необхідність відповідності розміру меблів росту дитини та наводить приклади ростомірних шкал різних виробників учнівських меблів.

Ще однією відмінністю американських шкільних меблів вже у середині XIX ст. було налагоджене промислове виробництво, тим часом як довгі столи та лави в Європі в той час, вочевидь, виготовлялись кустарно. Промислове виробництво шкільних меблів приводить до зміни естетики виробів. Якщо формоутворення кустарних дерев'яних меблів для масової школи визначалось виключно чинником простоти виготовлення, промислове виготовлення меблів дає можливість для художнього формоутворення. Литі чавунні опори американських учнівських столів набувають різноманітних форм, подекуди пишно орнаментуються; виробники меблів змагаються не лише у зручності, але й у привабливості виробів відповідно до смаків того часу.

Під впливом книги Г. Барнарда, на фоні помітного погіршення здоров'я учнів європейських шкіл, низка німецьких та швейцарських лікарів пропонує науковий підхід до проектування учнівських меблів. Таким чином у середині 1860-х років в Європі розпочинається новий етап розвитку шкільного меблювання. Найбільш ґрунтовною є праця К. Фарнера *Das Kind und der Schultisch*, [12] в якій визначається весь комплекс ергономічних вимог до учнівських меблів (функціональні розміри

та їх варіації у відповідності до росту дитини, параметри робочої поверхні, сидіння, спинної опори та взаємне розташування цих елементів). Для забезпечення правильної робочої пози учня пропонується з'єднувати столи з сидіннями в один комбінований виріб. Європейські гігієністи підтримують вимогу американських колег щодо впровадження столів на одне-два місця. На початку ХХ ст. в російській та українській мові такий комбінований одно-двомісний виріб отримує назву «парта», від слова *apart*, тобто *окремо* (на позначення відмінності від довгих столів, де учні сиділи великими групами). У 1870–90-і роки відбувається бурхливий розвиток проектування парт. Так, за даними Kotelmann [14], в кінці ХІХ ст. на ринку було відомо близько 150 моделей парт, а Беннштейн [1] за кілька років нараховує вже близько 200. Пропонуються парти як фіксованої висоти, так і регульовані, обладнані різноманітними механізмами відкидання чи зсуву сидіння та/або робочої поверхні для полегшення вставання та сідання. В європейських країнах розпочинається промислове виробництво парт. Наприклад, широкого розповсюдження набуваєпарта фірми Е. А. Naether (Е. А. Нетер відомий як винахідник дитячого візочка та складаного стільчика для годування). Саме цю парту можна бачити на картині К. Петрова-Водкина «Дівчинка за партою» (рис. 9). Популярною є такожпарта Реттіга (рис 10), що виробляється компанією P. Johannes Müller & Co в Берліні та постачається в тому числі за кордони Німеччини [21]. Фірма «Bennet Furnishing Company» з Глазго працює не лише на британському, але й на американському ринках [10]. Дещо іншою є ситуація в Російській імперії. Тут шкільні меблі й надалі виробляються, вочевидь, кустарно. Наприклад, у Звіті Першого Київського комерційного училища [7, С. 68] наводяться такі дані про облаштування

навчальних приміщень: «Класных скамей... имеются двух типов: в приготовительных классах и частью в первых – типа, выработанного местным педагогом Н. А. Аничковым по таблицам проф. Эрисмана; а в остальных классах, кроме шестого, видоизмененной системы Реттига; в шестом же классе вместо школьных скамей имеются обыкновенные конторки». Очевидно, йдеться про меблі, виготовлені місцевими майстрами. Вже згаданий звіт Київської Першої гімназії [3] повідомляє про те, що меблі вироблялись на замовлення. Щоправда, відомо також про існування спеціалізованих підприємств з виробництва шкільних меблів. Наприклад, протягом принаймні 1900–1914 років в Одесі працювала «Фабрика шкільних меблів Самуеля Акброята» (винахідника оригінальної моделі легкої складаної парти); проте даних щодо продукції цієї фабрики виявити не вдалося [5]. Врешті, найбільш популярною в Російській імперії стаєпарта Ерісмана [8], ключовою відмінністю якої була простота конструкції: виготовити таку парту міг будь-який більш-менш кваліфікований столяр у кустарних умовах (рис. 11).

Другий етап розвитку рядно-фронтального шкільного меблювання в межах досліджуваного періоду можна визначити як науково-гігієнічний. Учніські меблі другої половини ХІХ ст. розроблялись на основі врахування антропометричних даних учнів та аналізу робочої пози. Організація простору класу в цей час модифікується з урахуванням вимог щодо освітленості, вентиляції, зручності прибирання тощо. На цьому етапі в Європі виникає та розвивається промислове виробництво шкільних меблів. Втім, на відміну від американських, європейські виробники надають перевагу столярним конструкціям; формоутворення таких меблів залишається переважно утилітарним, поодинокі елементи

художнього конструювання зустрічаються несистемно.

Рис. 9. Петров-Водкин К. Дівчинка за партою (1934 р.)

Рис. 10. Парта Реттіга [https://vs.de/chronik/en]

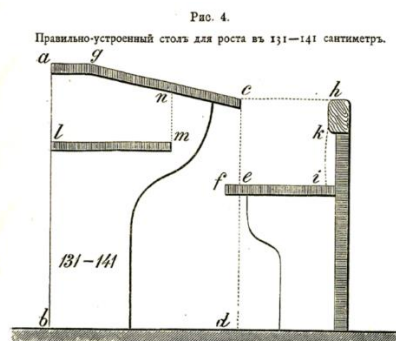

Рис. 11. Парта Ерісмана (1894 р.)

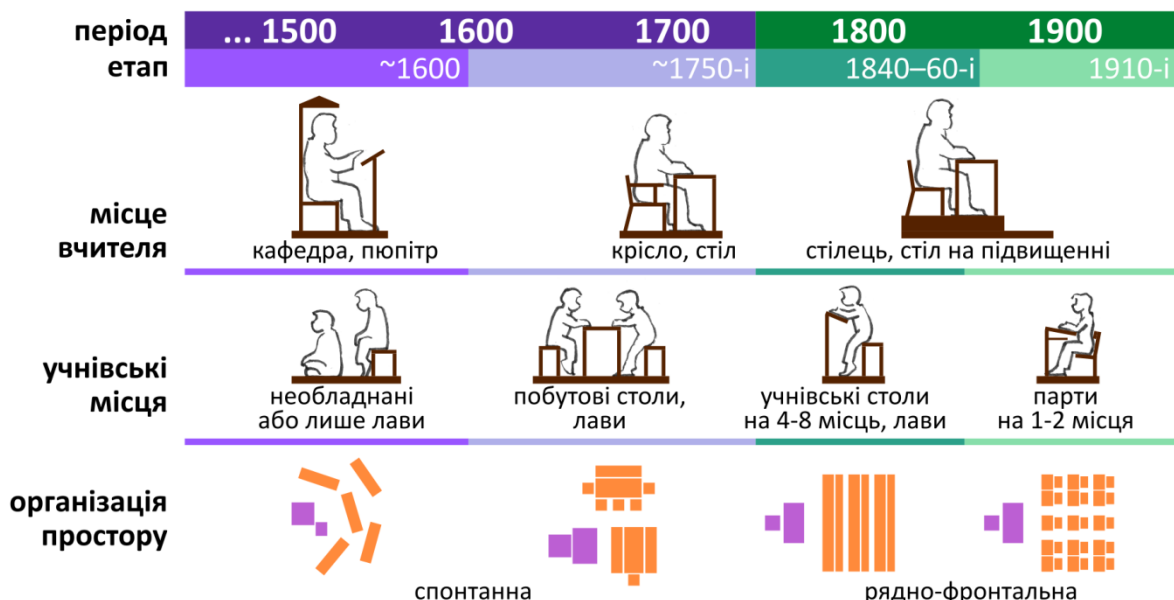

Рис. 12. Основні риси шкільного меблювання до початку ХХ сторіччя

Новий період розвитку шкільного меблювання починається у 1910-ті роки та відзначається критикою рядно-фронтальної організації класу та комбінованої парти з боку педагогів-реформаторів [11; 19]. Особливості цього наступного періоду є предметом окремого розгляду.

Висновки. Досліджуваний період (ХVIII-ХХ ст.) відрізняється фронтальною організацією класу та використанням

спеціалізованих меблів. На основі відмінності підходів до облаштування навчальних приміщень цей період можна розділити на **два етапи**.

Для **першого етапу** (орієнтовно до середини ХІХ ст.) характерним є утилітарний підхід до меблювання з використанням довгих та високих столів та лав «церковного» типу.

Другий етап (в США орієнтовно з 1840-х, а в Європі – з середини 1860-х років) відрізняється науково-гігієнічним підходом. На цьому етапі розпочинається фахове проектування шкільного облаштування, зокрема учнівських меблів, на основі даних антропометрії та ергономіки учнів; розробляється комплексне меблювання навчальних приміщень; з'являється художнє проектування та промислове виробництво шкільних меблів; простору класу організовується з урахуванням вимог щодо вентиляції, природного та штучного освітлення, умов видимості класної дошки, можливості прибирання тощо. Деякі підходи до організації навчального простору, характерні для цього періоду (зокрема, рядно-фронтальна організація класу, учнівські меблі з фіксацією робочої пози) зазнають критики починаючи з 1910-х років. Цю критику можна вважати ознакою переходу до нового періоду розвитку навчального простору; характеристика цього наступного етапу є перспективою подальшого дослідження.

Література

1. Беннштейн А. *Современное положение вопроса о партах*. Под ред. Г. В. Хлопчина. СПб, 1907, 96 с.
2. Бим-Бад Б. М. *История государственной школы в Германии. Историко-педагогический журнал*, 2015, 1, С. 140–151.
3. *Классные столы Киевской 1-й гимназии*. Киев, 1895, 14 с.
4. Корф Н. А. *Русская начальная школа*. (6-е изд.). Санкт-Петербург, 1879, 283 с.
5. Косенко Д. Ю. Самуель Акбройт: біля витоків сучасного шкільного дизайну. *Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції «Особистість митця в культурі»* (20–22 квітня 2016 р.), ХНТУ. Херсон: ФОП Грінь Д.С. С. 98–100
6. Орлов А. А. *Ланкастерские школы в России в начале XIX в. (часть 1)*. *Вестник МГГУ им. М.А. Шолохова*. Серия «Педагогика и психология», 2013, 1, с. 11–20.
7. *Отчет Киевского I Коммерческого училища за 1905-1906 учебный год*. Киев, 1906.
8. Эрисман Ф. *Соображения по вопросу о наилучшем устройстве классной мебели*. Москва: тип. Э. Лиснера и Ю. Романа, 1894, 15 с.
9. Barnard H. *School Architecture* (4th ed.). New York: A.S. Barnes & Co., 1850, 425 p.
10. *Bennet Furnishing Company*. URL: Mackintosh Architecture website: <https://www.mackintosh-architecture.gla.ac.uk/catalogue/name/?nid=BeFuCo>
11. Dewey J. *The School and Society* (10th ed.). Chicago: The University of Chicago Press, 1912, 130 p.
12. Fahrner. *Das Kind und der Schultisch. Die schlechte Haltung der Kinder beim Schreiben und ihre Folgen, sowie die Mittel, derselben in Schule und Haus abzuhelpfen*. Zürich: F. Schulthess, 1865, 64 S.
13. Herman F., Van Gorp A., Simon F., & Depaepe M. *The School Desk: From Concept to Object*. *History of Education: Journal of the History of Education Society*, 2011, 40 (1), pp. 97–117 <https://doi.org/10.1080/0046760X.2010.508599>
14. Kotelmann L. *School Hygiene*. Syracuse, NY: C. W. Bardeen, 1899, 392 p.
15. Kühn C. *Learning Environments for the 21st century*. In: *Designing for Education: Compendium of Exemplary Educational Facilities 2011* (pp. 19–23). Paris: OECD Publishing, 2011.
16. Lancaster J. *The Lancasterian System of Education, with Improvements*. Baltimore: Ogden Niles, 1821, 34 p.
17. Lange H. *Der Schulbau der frühen Neuzeit als Ausdruck von politisch-gesellschaftlicher Verfassung und Schulleben*.

1998. URL: http://www.historische-bildungsforschung-online.de/hbo/hbo_set.html?id=50

18. Mann H. *Annual Reports on Education*. Boston: Horace B. Fuller., 1868, 758 p

19. Montessori M. *The Montessori Method*. New York: Frederick A. Stokes Company, 1912, 378 p.

20. Moreno Martinez P. L. History of School Desk Development in Terms of Hygiene and Pedagogy in Spain (1838–1936). In: M. Lawn & I. Grosvenor (Ed.), *Materialities of schooling: design, technology, objects, routines*. (pp. 71–95). Oxford: Symposium Books Ltd., 2005.

21. Müller T. & Schneider R. *Das Klassenzimmer vom Ende des 19. Jahrhunderts bis heute*. Tübingen: Ernst Wasmuth Verlag, 2010, 304 S.

22. Vorherr G. *Über Volksschulgebäude in Baiern*. Monatsblatt für Bauwesen und Landesverschönerung, 1821 (3), ss. 10–11.

References

1. Bennishtejn, A. (1907). *Sovremennoe polozhenie voprosa o partakh* [Contemporary situation in school desk question] (H. V. Khlopchyn, Ed.). Sankt-Petersburg. [in Russian].

2. Bym-Bad, B. M. (2015). *Istoriia hosudarstvennoj shkoly v Hermanii*. [History of state school in Germany]. *Istoriiko-pedahohycheskyj zhurnal – Historical and Pedagogical Journal*, 1, 140–151. [in Russian].

3. *Klassnye stoly Kievskoj 1-j gimnazii*. [Classroom desks of the Kiev 1st Gymnasium]. (1895). Kiev. [in Russian].

4. Korf, N. A. (1879). *Russkaia nachal'naia shkola*. [Russian primary school] (6th ed.). Sankt-Petersburg. [in Russian].

5. Kosenko, D. Yu. (2016). *Samuel Akbrojt: bilia vytyokiv suchasnoho shkil'noho dyzajnu*. [Samuel Akbrojt: in the sources of contemporary school design] Proceedings

from: *Mizhnarodna naukovo-praktychna konferentsia Osobystist' myttisia v kul'turi – International Scientific and Practical Conference Personality of Artist in Culture (20–22 april 2016)*, 98–100. Kherson: FOP Hrin' D.S. [in Ukrainian].

6. Orlov, A. A. (2013). *Lankasterskie shkoly v Rossii v nachale XIX v. (chast' 1) [Lancasterian schools in Russia in early 19th century (part 1)]*. *Vestnyk MHHU im. M.A. Sholokhova. Seryia «Pedahohyka y psykholohyia» – Herald of Sholokhov Moscow State University for Humanities, series «Pedagogy and psychology»*, 1, 11–20. [in Russian].

7. *Otchet Kyeveskoho I Kommercheskoho uchilisha za 1905–1906 uchebnyj hod. [Report of the 1st Kiev Commercial School for the 1905–1906 academic year]* (1906). Kiev. [in Russian].

8. Erysmann, F. (1894). *Soobrazheniia po voprosu o nailuchshem ustrojstve klassnoj mebeli. [Considerations on the best structure of classroom furniture]* Moscow. [in Russian].

9. Barnard, H. (1850). *School Architecture* (4th ed.). New York: A.S. Barnes & Co.

10. *Bennet Furnishing Company*. URL: Mackintosh Architecture website: <https://www.mackintosh-architecture.gla.ac.uk/catalogue/name/?nid=BeFuCo>

11. Dewey, J. (1912). *The School and Society* (10th ed.). Chicago: The University of Chicago Press.

12. Fahrner. (1865). *Das Kind und der Schultisch. Die schlechte Haltung der Kinder beim Schreiben und ihre Folgen, sowie die Mittel, derselben in Schule und Haus abzuhelpfen*. Zürich: F. Schulthess. [in German].

13. Herman, F., Van Gorp, A., Simon, F., & Depaepe, M. (2011). *The School Desk: From Concept to Object*. *History of Education: Journal of the History of Education Society*, 40 (1), 97–117 <https://doi.org/10.1080/0046760X.2010.508599>

14. Kotelmann, L. (1899). *School Hygiene*. Syracuse, NY: C. W. Bardeen.
15. Kühn, C. (2011). Learning Environments for the 21st Century. In *Designing for Education: Compendium of Exemplary Educational Facilities* Paris: OECD Publishing. 2011. 19–23.
16. Lancaster, J. (1821). *The Lancasterian System of Education, with Improvements*. Baltimore: Ogden Niles.
17. Lange, H. (1998). *Der Schulbau der frühen Neuzeit als Ausdruck von politisch-gesellschaftlicher Verfassung und Schulleben*. URL: http://www.historische-bildungsforschung-online.de/hbo/hbo_set.html?Id=50 [in German].
18. Mann, H. (1868). *Annual Reports on Education*. Boston: Horace B. Fuller.
19. Montessori, M. (1912). *The Montessori Method*. New York: Frederick A. Stokes Company.
20. Moreno Martinez, P. L. (2005). History of School Desk Development in Terms of Hygiene and Pedagogy in Spain (1838-1936). In M. Lawn & I. Grosvenor (Ed.), *Materialities of schooling: design, technology, objects, routines*. Oxford: Symposium Books Ltd. 71–95.
21. Müller, T., & Schneider, R. (2010). *Das Klassenzimmer vom Ende des 19. Jahrhunderts bis heute*. Tübingen: Ernst Wasmuth Verlag. [in German].
22. Vorherr, G. (1821). *Über Volksschulgebaude in Baiern*. Monatsblatt für Bauwesen und Landesverschönerung, 3, 10–11. [in German].

ПРОСТРАНСТВЕННАЯ ОРГАНИЗАЦИЯ КЛАССА И ШКОЛЬНАЯ МЕБЛИРОВКА КОНЦА XVIII – НАЧАЛА XX ВЕКА

КОСЕНКО Д. Ю.

Киевский национальный университет технологий и дизайна

Цель. Выявление особенностей организации и мебелировки учебного пространства школы в период конца XVIII – рубежа XX в.

Методика исследования базируется на историко-культурном методе. Источниковая база – произведения изобразительного искусства, научная и техническая литература исследуемого периода, материальные памятники.

Результаты. В середине XVIII в. с основанием в Европе государственных систем всеобщего школьного образования изменяются формы и методы учебной работы и, соответственно, подходы к пространственной организации класса. Возникает и постепенно распространяется стационарная рядно-фронтальная организация учебного пространства, которая доминирует на протяжении всего рассматриваемого периода. Только на рубеже XX в. педагоги-реформаторы начинают критиковать этот подход, начинаются поиски альтернативных подходов. Таким образом, конец XVIII – рубеж XX в. можно рассматривать как особый период в развитии организации

SPATIAL ARRANGEMENT AND FURNISHING OF THE CLASSROOM IN THE LATE 18th – EARLY 20th CENTURY

KOSENKO D. Yu.

Kyiv National University of Technologies and Design

Purpose of the article is to discover features of the arrangement and furnishing of the school learning space in the period of the late 18th – early 20th century.

Methodology is based on the historical and cultural method. Source base includes works of art, scientific and technical literature of the period discussed, historical artefacts.

Results. In the middle of the 18th century, with the establishment in Europe the state systems of mandatory school education, the forms and methods of study work are changed, and accordingly change the approaches to the spatial organization of the classroom. The fixed front row organization of the learning space emerges, gradually spreads and dominates throughout the reviewed period. Only at the turn of 20th century criticism to this approach appears in progressive education movement, and the search for alternative approaches starts. Thus, late 18th – early 20th century can be considered as a particular period in the

учебного пространства. В этом периоде можно выделить два этапа. Начальный этап отличается утилитарным подходом к организации пространства, мебельной комплектации и формообразованию мебели. Ориентировочно с 1840-х годов в США и с 1860-х годов в Европе начинается новый этап развития учебного пространства школы, который характеризуется научно-гигиеническим подходом. На этом этапе также возникает промышленное производство школьной мебели, в мебельном формообразовании начинают играть определенную роль эстетические факторы.

Научная новизна. Развитие пространственной организации школьных классов конца XVIII – рубежа XX в. впервые рассматривается как особый период развития учебного пространства. На основе выявления характерных черт школьной мебелировки и организации пространства класса уточнены временные рамки указанного периода. Выявлены и охарактеризованы этапы развития школьной мебелировки в пределах исследуемого периода.

Практическая значимость. Детальная характеристика одного из периодов развития учебного пространства школы является вкладом в формирование целостной картины образовательного дизайна как историко-культурного феномена. Понимание закономерностей исторического развития учебного пространства имеет практическое значение для концептуализации и прогнозирования тенденций современного образовательного дизайна.

Ключевые слова: учебное пространство, мебелировка школы, рядно-фронтальная организация класса, XIX столетие.

development of the educational space organization. This period can be divided in two stages. The initial stage is distinguished by a utilitarian approach to the classroom arrangement, furniture assembly and the shaping of furniture. New stage of development of the school educational space begins approximately in the 1840s in the USA and in the 1860s in Europe, characterized by a scientific and hygienic approach. At this stage, the industrial production of school furniture also arises, aesthetic factors begin to play a certain role in furniture shaping.

Scientific novelty. The development of the spatial organization of school classroom of the late 18th – early 20th treated as a particular period of development of the learning space. The time frames for the reviewed period are specified basing on the characteristic features of classroom furniture and the arrangement of classroom. The stages of development of classroom furniture within the studied period are identified and characterized.

Practical significance. Detailed description of one of the periods in the development of the school learning space makes contribution to the holistic picture of educational design as a historical and cultural phenomenon. Understanding the patterns of historical development of the educational space is of practical importance for the conceptualization and prediction of trends in modern educational design.

Keywords: learning space, classroom furniture, fixed classroom arrangement, 19th century.

ІНФОРМАЦІЯ
ПРО АВТОРА:

<https://doi.org/10.30857/2617-0272.2019.1.9>

Косенко Данило Юрійович, доцент кафедри дизайну інтер'єру і меблів, Київський національний університет технологій і дизайну, ORCID 0000-0002-1668-6911, **e-mail:** danylo.kosenko@gmail.com

Цитування за ДСТУ: Косенко Д. Ю. Просторова організація класу та шкільне меблювання кінця XVIII – межі XX сторіччя. *Art and design*. 2019. №1. С. 105-116.

Citation APA: Kosenko, D. Yu. (2019) Spatial arrangement and furnishing of the classroom in the late 18th – early 20th century. *Art and design*. 1. 105-116.